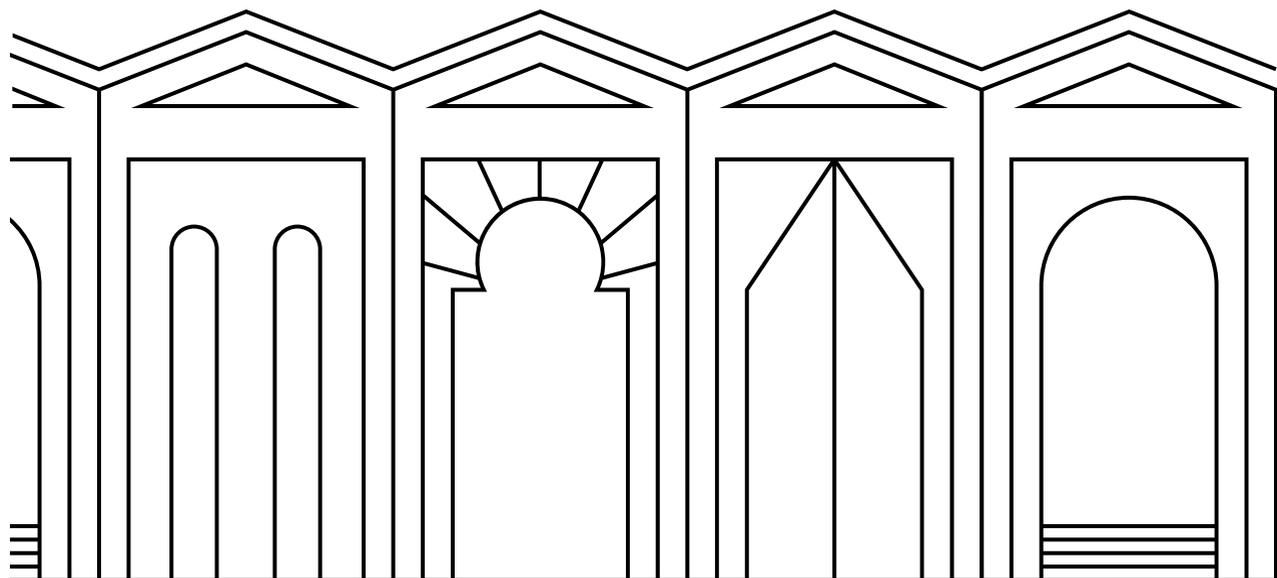

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
3(107)2022

ԱԼԻՆԱ ՓԻՐԻԿՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ

ՖԵՆՅԱ ԱՂԱԲԵԿՅԱՆ

Հայ-ռուսական համալսարանի
Իրավունքի և քաղաքականության
ինստիտուտի «Իրավաբանություն»
ուղղության 4-րդ կուրսի ուսանողուհի

**ՊԵՏԱԿԱՆԱՍՏԵՂԾ ՀՈՉԱԿԱԳՐԵՐԻ ԻՐԱՎԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՈՒՄ**

Ամփոփագիր

Հոդվածը նվիրված է պետականաստեղծ հոչակագրերի
իրավաքաղաքական նշանակության հիմնահարցերին՝ հետխորհրդային
հանրապետությունների սահմանադրական դատարանների նախադե-
պային իրավունքի լույսի ներքո: Ներկայացվում է պետականաստեղծ
հոչակագրերի ընդհանուր բնութագիրն ու վերջիններիս վերաբերյալ
հիմնական գիտական մոտեցումները: Հեղինակներն իրավահամեմա-
տական վերլուծություն են կատարում՝ ներկայացնելով և մեկնաբանելով
Հայաստանի Հանրապետության, Լատվիայի և Մոլդովայի սահմա-
նադրական դատարանների այն որոշումները, որոնցում Բարձր դատա-

րաններն անդրադարձել են պետականաձևտեղծ հոչակագրերի իրավաբանական բնութագրին:

Հեղինակները գտնում են, որ պետականաձևտեղծ հոչակագրերը Ֆահմանադրական իրավունքի լիարժեք աղբյուր են, որոնք արտացոլում են հաձարակական հարաբերությունների արժեքանական և համակարգային փոփոխությունները և հիմք են հանդիձանում նոր իրավակարգի կառուցման համար: Հեղինակները Ֆոյն ակտերը համարում են վերձահմանադրական ակտեր, որոնցում արտացոլված արժեքներն ու Ֆկզբունքները գերակայում են այլ օրենձդրական ակտերի՝ այդ թվում Սահմանադրության նկատմամբ:

Հիմնաբառեր. պետականաձևտեղծ հոչակագիր, *contra constitutionem* վարքագիծ, *constituent power*, Ֆահմանադրական ինքնություն, Ֆահմանադրական արդարադատություն:

1. Պետականաձևտեղծ հոչակագրերի բնութագիրը:

Անկախության հոչակագրերը, հատուկ լինելով պետության կյանքի անցումային շրջաններին, օժտված են իրավաքաղաքական մեծ ներուժով: Ինքնին անկախության հոչակագիրն իրավաքաղաքական պետականաձևտեղծ փաձտաթուղթ է, որն ամրագրում է պետականության հիմնարար Ֆկզբունքներն ու նպատակները, պետական քաղաքականության համար ուղեծրային նշանակություն ունեցող արժեքները:

Հիմք ունենալով հաձարակական հարաբերությունների համակարգային փոփոխությունները՝ անկախության հոչակագրերն ընդունվում են որպեձ **constituent power** հիմնարար ուժի ինքնաիրացման արդյունք և ուղղված են հաձարակական գիտակցությանը և արտացոլում են վերջինումձ տեղի ունեցող իրավաքաղաքական մտքի վերարժևորումը:

Անկախության հոչակագրերը **contra constitutionem** վարքագծի հետևանք են, որոնցով մերժվում է գործող իրավակարգը և Ֆկիզբ է դրվում նոր իրավակարգի կառուցմանը: Չնայած գործող օրենձդրությանը հակաձելուն՝ վերջիններիձ համար իրավունքի աղբյուր են ծառայում հաձարակության նյութական պայմանները, որոնց շրջանակներում հաձարակական-պետական կյանքի վերարժևորումն այնքան խորքային բնույթ է կրում, որ Ֆպառում է գործող իրավակարգը. վերջինձ փաձտացի գործում է այնքանով, որքանով համապատաձխանում է հաձարակության պետաիրավական նոր մտածողության տրամաբանությանը:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱԿ 3(107)2022

ձին» Մահմանադրական օրենքի համաձայն՝ մինչև ՀՀ Մահմանադրության ընդունումը դադարեցվում էր ՀԽՍՀ Մահմանադրության այն դրույթների գործողությունը, որոնք հակասում են ՀՀ Գերագույն խորհրդի կողմից «Հայաստանի անկախության մաձին» հռչակագրի հիման վրա ընդունված օրենքներին¹: Սույն օրենսդրական կարգավորումը յուրօրինակ կոլիզիոն նորմ է, որը ՀԽՍՀ Մահմանադրությունից բարձր է դաձում ոչ միայն Հռչակագիրը, այլ նաև Հռչակագրի հիման վրա ընդունված օրենքները:

Նորմերի երկրորդ տեսակը վերաբերում է նոր Մտեղծվող պետականության հիմունքներին: Այձ տեսակի նորմերում ամրագրվում են պետականության հիմնարար նպատակներն ու Մկզբունքները, պետական քաղաքականության հիմնական ուղիները, պետաիրավական այլ արժեքները, պետության ձևը, կառավարման տեսակը, մարդու հիմնական իրավունքները և այլն:

Այձպես, շնորհիվ այձ նորմերի պետականահենք բնույթի՝ վերջիններձ ընկնում են իրավակարգի հիմքում՝ կանխորոշելով պետականության Մտեղծման և զարգացման հիմնական ուղիները և զբաղեցնում իրենց տեղը Մահմանադրական իրավունքի աղբյուրների շարքում:

Գիտության մեջ պետականաՄտեղծ հռչակագրերի՝ իրավաբանական ուժով օժտված լինելու և Մահմանադրական իրավունքի աղբյուր լինելու շուրջ միատեսակ մոտեցում չկա: Հեղինակաների մի խումբ, առաջնորդվելով պոզիտիվիՄտական իրավագիտակցության Մտանդարտներով, կտրականապես ժխտում է հռչակագրերի՝ իրավաբանական ուժով օժտված լինելու փաՄտը՝ համարելով դրանք զուտ պատմական նշանակության ակտեր: Վերջիններձ Մովորաբար հիմնվում են այն փաՄտի վրա, որ պետականաՄտեղծ հռչակագիրը՝ որպես նորմատիվ-իրավական ակտի ձև, օրենսդրության մեջ նախատեսված չէ²: Սակայն տարօրինակ կլիներ պատկերացնել մի իրավական համակարգ, որը նախատեսում է իր ոչնչացման համար ընդունվող ակտի ձև: Սույն ակտերը հանդես են գալիձ որպես բացառապես contra constitutionem իրավական վարքագծի արդյունքում ընդունված ultra vires ակտեր:

¹ «Հայաստանի անկախության մաձին» հռչակագրին համապատաՄխան ընդունված օրենսդրական ակտերի մաձին» Մահմանադրական օրենք, 10.12.1990 թ. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=71>

² Տեձ **Логвинова И.В.** «О политико-юридическом значении деклараций», URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-politiko-yuridicheskome-znachenii-deklaratsiy>

Հեղինակների մի խումբ ճանաչում է հոչակագիրը որպես սահմանադրական իրավունքի աղբյուր, սակայն, այնուամենայնիվ, այս հարցում նույնպես մոտեցումները տարբերվում են: Ս.Ա. Ավագյանը նշում է, որ հոչակագրերը քաղաքական ուժեղ ազդեցությամբ են օժտված և ուղղված են ոչ միայն «ստեղծվողի» կարգավիճակին, այլ առաջին հերթին հասարակական գիտակցությանը և պարունակում են հասարակական հարաբերությունների սահմանադրական ձևակերպումը¹:

Մ.Վ. Բագլայը նույնպես գտնում է, որ հոչակագիրը սահմանադրական իրավունքի աղբյուր է, սակայն հոչակագրի ընդունումն օրենսդրական համապատասխան մեխանիզմի բացակայության պայմաններում արդարացում է «այն ինչ արգելված չէ օրենքով՝ թույլատրված է» սկզբունքով: Հեղինակի սույն եզրահանգման հետ համաձայն չենք, քանզի սահմանադրական իրավունքին, որպես հանրային իրավունքի ճյուղի, սույն սկզբունքը բնորոշ չէ, այն հատուկ է մասնավոր իրավունքի ճյուղերին՝ որպես դիսպոզիտիվ իրավակարգավորման գերակայման արտացոլում²:

Ինչ վերաբերում է 1990 թվականի օգոստոսի 23-ին ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի կողմից ընդունված Հայաստանի անկախության մասին հոչակագրին, նշենք, որ մեր գնահատմամբ՝ Անկախության հոչակագիրն ընդունվելուց հետո, հատկապես 1995 թ. Սահմանադրության ընդունմամբ, ժամանակի ընթացքում հասարակական ընկալման տեսանկյունից որոշակիորեն անցավ այսպես ասած երկրորդ պլան, ընդ որում թե՛ պատմաքաղաքական, թե՛ իրավական առումով:

Երբ խորին համոզմամբ այն մեզանում դեռևս դիտարկվում է որպես կենդանի գործող փաստաթուղթ, հետևաբար՝ նաև սահմանադրական իրավունքի գործող աղբյուր, զուտ շնորհիվ այն հանգամանքի, որ մեր Սահմանադրության հեղինակները ժամանակին Սահմանադրության նախաբանում ուղղակիորեն հղում տվեցին և վկայակոչեցին այն՝ դրանով իսկ ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն այն դարձնելով Սահմանադրության անբաժանելի մաս:

Եվ այսօր Սահմանադրության նախաբանը հանդիսանում է այն նուրբ զարկերակը, որը կարելի է ասել ապահովում է Անկախության հոչակագրի՝

¹ **Авакьян С.А.** Конституционное право России: учебный курс. - В 2-х т. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма-ИНФРА-М., 2010. - Т. 1. - С. 76-77.

² **Баглай М.В.** Конституционное право Российской Федерации: Учебник. - М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. - С. 38.

որպես գործող իրավական ակտի կարգավիճակը և թույլ չի տալի՜ այն դարձնել զուտ պատմական փա՛ստաթուղթ:

2. Անկախության հռչակագրերը՝ սահմանադրական դատարանների իրավավերլուծական մտքի առարկա:

2.1 ՀայաՄտանի անկախության մա՛ճին հռչակագիրը ՀՀ Ձահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքում:

Դիտարկելով Սահմանադրության նախաբանը և ՀայաՄտանի անկախության մա՛ճին հռչակագիրը /այՄուհետ նաև՝ Անկախության հռչակագիր/ որպես մեկ միաՄնական անքակտելի ամբողջություն և անդրադառնալով իր գործունեության տարբեր տարիներին ՀՀ Ձահմանադրական դատարանի վերաբերմունքին /անդրադարձին/ այդ իրավական ակտերին կարելի է դիտարկել մի հետաքրքիր օրինաչափություն:

ՀՀ Ձահմանադրական դատարանն իր գործունեության ողջ ընթացքում այդ փա՛ստաթղթերին անդրադարձել է իր եզակի որոշումներում, կարելի է ա՛ճել՝ բացառիկ դեպքերում, Ձակայն այդ բոլոր որոշումները վերաբերել են ՀայաՄտանի Հանրապետության համար կարևորագույն, պատմական առումով շրջադարձային համարվող խնդիրների լուծմանը¹:

2.1.1. Սահմանադրության նախաբանին և կոնկրետ Անկախության հռչակագրին Սահմանադրական դատարանն անդրադարձ կատարեց 2010 թվականի հունվարի 12-ի ՍԴՈ-850² հայտնի որոշմամբ, երբ քննության առարկա դարձավ այՄպե՛ճ կոչված հայ-թուրքական արձանագրու-

¹ Մա՛ճնավորապես, առաջին անգամ Սահմանադրական դատարանը հղում կատարեց և առանձնակի կարևորեց Սահմանադրության նախաբանը և հատկապես՝ դրանում ամրագրված՝ քաղաքացիական համերաշխության հա՛Մտատման անհրաժեշտությունն իր 2003 թվականի ապրիլի 16-ի ՍԴՈ-412 որոշման մեջ, երբ քննության առարկան 2003 թվականի նախագահի ընտրությունների արդյունքների վիճարկումն էր: <https://concourt.am/decision/decisions/sdv-412.htm>

² ՀայաՄտանի Հանրապետության Ձահմանադրական դատարանի որոշումը «2009 թվականի հոկտեմբերի 10-ին Ցյուրիխ քաղաքում Ձտորագրված՝ «ՀայաՄտանի Հանրապետության և Թուրքիայի Հանրապետության միջև դիվանագիտական հարաբերություններ հա՛Մտատելու մա՛ճին» և «ՀայաՄտանի Հանրապետության և Թուրքիայի Հանրապետության միջև հարաբերությունների զարգացման մա՛ճին» արձանագրություններում ամրագրված պարտավորությունների՝ ՀայաՄտանի Հանրապետության Ձահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով, 12 հունվարի 2010 թ.:

https://concourt.am/decision/decisions/633eb2d1e11e6_sdv-850.pdf

սահմանադրականության հարցն էր: Եվ կրկին քննության առարկա էր տվյալ պատմական ժամանակաշրջանում հանրային կյանքի համար հույժ կարևոր և լայն հասարակության կողմից ոչ միանշանակ ընկալվող իրադարձություն:

Չնայած այն հանգամանքին, որ այս որոշումը միանշանակ չընկալվեց հասարակության կողմից, մեր գնահատմամբ դրանում ամրագրվեց մի կարևորագույն իրավական դիրքորոշում:

Սահմանադրական դատարանն իր որոշման 5.2 կետով Սահմանադրության 1,2,3 և 203 անփոփոխելի դրույթների հետ մեկտեղ Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթ ճանաչեց նաև Սահմանադրության նախաբանը: Իսկ ըստ ՀՀ սահմանադրության նախաբանի՝ ՀՀ սահմանադրությունն ընդունվել է՝ հիմք ընդունելով Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում հաստատագրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները: Այսպիսով՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը Հռչակագրի՝ հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքներ և համազգային նպատակներ արտացոլող նորմերը ճանաչեց որպես սահմանադրական անփոփոխելի նորմեր:

Այդ որոշման ընդունումից հետո որոշ մասնագետներ միանշանակ չընկալեցին այս իրավական դիրքորոշումը, ընդհուպ պնդեցին, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ այսպիսի արձանագրումներ անել:

Այնուամենայնիվ պետք է ընդունել, որ մինչ այդ պահը Սահմանադրության նախաբանի անփոփոխելի բնույթի հիմնավորումները մնում էին տեսական մոտեցումների տիրույթում և դրա ուղղակի նորմատիվ ձևակերպումը տրվեց միայն ՀՀ սահմանադրական դատարանի հիշյալ որոշմամբ:

Մեր կարծիքով՝ այս իրավական դիրքորոշումը, ըստ իր ոչ միայն իրավական, այլ նաև պատմաքաղաքական ազդեցության, վերջին տասնամյակի կարևորագույն դիրքորոշումն էր, որ ամրագրվել է ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից, և եթե հետագա իրավակիրառ և իրավաստեղծ պրակտիկայում ապահովվի դրա անշեղ կենսագործումը, այն հնարավորություն կտա հետագայում ապահովել թե՛ Սահմանադրության նախաբանի և թե՛ հետևաբար՝ Անկախության հռչակագրի

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 3(107)2022

անձեռնմխելիությունը՝ պատմաքաղաքական ցանկացած շրջադարձային իրավիճակներում:

Այժ առումով պետք է նշել, որ Սահմանադրական դատարանն իր այժ ձևակերպման առումով շատախոճ չի գտնվել և որևէ կերպ չի հիմնավորել, թե ինչ է ընկած եղել իր այժ իրավական դիրքորոշման հիմքում: Այժ առումով առավել հետաքրքրական են այժ որոշման վերաբերյալ առանձին դատավորների հայտնած հատուկ կարծիքների վերլուծությունները: Դրանցով մենք հնարավորություն ենք թուանում անուղղակի կերպով հաճկանալ, թե ինչ գաղափարներով և դատողություններով են առաջնորդվել նշված որոշման ընդունմանը մաճնակցող դատավորները:

Մաճնակվորապեճ հետաքրքրական են հետևյալ ձևակերպումները.

«Սահմանադրության նախաբանն արտահայտում է Հայաճտանի Հանրապետության առաջին ճահմանադրի՝ Հայ ժողովրդի իղծերը, նպատակները (հայրենիքի հզորացումը և բարգավաճումը, թերունդների ազատությունը, ընդհանուր բարեկեցությունը և քաղաքացիական համերաշխությունը), թկզբունքները և այն արժեքները, որոնք ընկած են Սահմանադրության ընդունման նպատակների և շարժառիթների հիմքում:...

(...) եթե որևէ իրավական դրույթ անփոփոխելի է, ապա առավել ևճ չի կարող փոփոխելի լինել դրա հիմքը և ընդունման նպատակները:...

Սահմանադրության նախաբանի անփոփոխելիության արձանագրմամբ սահմանադրական արդարադատության տիրույթում Սահմանադրության դրույթների անփոփոխելիության կամ հավերժության որակով դիտարկելու է նաև «Հայաստանի անկախության հռչակագրում հաստատագրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համազգային նպատակները»՝ Սահմանադրության նորմերի մեկնաբանման և սահմանադրաիրավական վեճերի լուծման ընթացքում»¹:

¹ 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ- 1590 որոշման վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Վ.Մ. Գրիգորյանի (համընկնող) հատուկ կարծիքը:

https://concourt.am/pdf/uploads/6206579b809b2_sdv-1590-grigoryan.pdf

Ամփոփելով, կարող ենք փաստել, որ Հայաստանի Անկախության հռչակագիրը տարիների ընթացքում թեկուզ և դանդաղ քայլերով սահմանադրական արդարադատության իրականացման ընթացքում կամ դրա արդյունքում մի կողմից իր դիրքերն է ամրապնդել որպես Սահմանադրության անբաժանելի և անփոփոխելի մաս հանիսացող իրավական փաստաթուղթ, մյուս կողմից՝ ինքնին հանիսացել է այն գործիքը, որին դիմել է Բարձր դատարանն ամեն անգամ, երբ կարիք է եղել առնվազն իրավական դաշտում թուլացնել առկա հասարակական լարվածությունը:

2.2 Լատվիայի ՍՍՀ Գերագույն խորհրդի 1990 թ.-ի մայիսի 4-ի հռչակագիրը՝ Լատվիայի Հանրապետության անկախության վերականգնման մասին:

Լատվիայի անկախության հռչակագրով Հանրապետությունում ստեղծվեց օրենսդրության գործողության դուալիստական մոդել, որի պայմաններում համատեղվում էր հին և նոր իրավակարգերի գործողությունը: Սակայն նման համադրման արդյունքում անխուսափելիորեն առաջանում էին հակասություններ, որոնց լուծման համար հռչակագիրը նախատեսում էր կոլիզիոն նորմեր:

Լատվիայի անկախության վերականգնման հռչակագիրը վերականգնում է Լատվիայի 1922 թ. սահմանադրության գործողությունը, այնուհետև կասեցնում է այն՝ բացառությամբ այն հոդվածների, որոնք ըստ այդ Սահմանադրության կարող են փոփոխվել միայն համաժողովրդական հանրաքվեի միջոցով: Միևնույն ժամանակ՝ հնարավոր է համարում խորհրդային Լատվիայի օրենսդրության գործողությունն այնքանով, որքանով այն չի հակասում 1922 թ.-ի Սահմանադրության անփոփոխելի հոդվածներին: Հին և նոր իրավակարգի բաղադրատարրերի միջև առաջացած հակասությունների լուծման լիազորությամբ էր օժտվում Լատվիայի սահմանադրական դատարանը:

Հետագայում, Լատվիայի սահմանադրական դատարանն իր՝ 29.11.2007 թ.-ի որոշմամբ ընդգծեց, որ Հռչակագիրը համապարտադիր, իրավաբանական ուժով լիարժեքորեն օժտված իրավական ակտ է՝ անկախ այն հանգամանքից, որ վերջինիս ընդունման հիմքերը և կարգը օրենսդրությամբ նախատեսված չեն: Սահմանադրական դատարանը կարող է քննարկել օրենքների՝ Լատվիայի անկախության վերականգնման

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏՎՐԱՅԻ 3(107)2022

հռչակագրին համապատասխանելու հարցը: Այդ թվում՝ ցանկացած նորմատիվ-իրավական ակտ կարող է գնահատել Հռչակագրի նախաբանին համապատասխանելիության տեսանկյունից, քանի որ վերջինս հանդիսանում է Հռչակագրի անբաժանելի մաս: Սահմանադրական դատարանը որոշման մեջ նշում է, որ սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից Հռչակագիրը կարգավորում է հիմնարար խնդիրներ, ինչի շնորհիվ հռչակագրային նորմերն իրենց բնույթով սահմանադրական նորմեր են՝ օժտված իրավաբանական ուժով: Հռչակագրային նորմերի սույն բնութագիրը սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից օբյեկտիվ է և չի կարող վիճարկվել՝ սահմանադրական իրավունքում հռչակագրին ընդունելու համապատասխան ընթացակարգի բացակայության հիմնավորմամբ¹:

2.3 Մոլդովայի Հանրապետության անկախության մասին հռչակագիրը, 27.08.1991 թ.

Մոլդովայի անկախության մասին հռչակագիրը Մոլդովայի սահմանադրական դատարանի որոշումներից մեկում հայտնվել է վերջինիս ուշադրության կիզակետում այն բանից հետո, երբ հակասություն ի հայտ եկավ Հռչակագրի և Մոլդովայի սահմանադրության միջև:

Գործի նախապատմությունը կայանում էր նրանում, որ համաձայն Սահմանադրության՝ Մոլդովայի պետական լեզուն մոլդովերենն է, որը գործում է լատինատառ գրաֆիկայի հիման վրա: Միննույն ժամանակ Սահմանադրության նախաբանը հղում է կատարում Հռչակագրին՝ համարելով վերջինս ժողովրդի՝ սուվերեն պետականություն ստեղծելու կամաարտահայտության արդյունք:

Սահմանադրական դատարանը, իր 2013 թվականի դեկտեմբերի 5-ի² որոշման մեջ վերլուծելով ի հայտ եկած հակասությունը, նշում է, որ դիմումը վերաբերում է Հռչակագրի, Սահմանադրության և Սահմանադրության նախաբանի հարաբերակցությանը, և վերջիններիս անվանում է փոխկապակցված սահմանադրական նորմեր և սկզբունքներ: Դատարանը նշում է, որ Հռչակագիրը հանդիսանում է Մոլդովայի

¹ Տե՛ս **Гамбарян А.С.** «Декларация о независимости Армении: непроходимая гарантия охраны государственности» // Юридический аналитический журнал. - 2020. - 15(2). - С. 39.

² Постановление Конституционного Суда Республики Молдова от 5 декабря 2013 года. //URL: <https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ru?tip=hotariri&docid=476&l=ru> (07.10.2022)

իրավաքաղաքական հիմքը, վերջինիս «ծննդյան վկայականը» և կանխորոշում է Մոլդովայի «սահմանադրական ինքնությունը»: Մինչ Սահմանադրության ընդունումը Հռչակագիրը հանդիսանում էր պետական համակարգի ձևավորման և հանրապետության սահմանադրական ռեժիմի որոշման միակ և անմիջական սահմանադրական հիմքը:

Այս մասում Սահմանադրական դատարանը Հռչակագրի նորմերի անմիջական գործողության հարց է բարձրացնում՝ նշելով, որ Սահմանադրության և ընթացիկ օրենսդրության բացակայության պայմաններում Հռչակագիրը եղել է հասարակական-պետական կարգի սահմանադրական ռեժիմի որոշման միակ և անմիջական սահմանադրաիրավական աղբյուր:

Սահմանադրական դատարանը նշում է, որ Հռչակագիրը սահմանադրական արժեքների լակոնիկ համակարգ է, ինչից և բխում է Մոլդովայի ղեկավարության իշխանության լեգիտիմությունը:

Մինչ այդ, Դատարանը, իր 2013 թվականի ապրիլի 22-ի №4 որոշմամբ անդրադառնալով Սահմանադրության նախաբանի իրավական բնութագրի հարցին, նշել է, որ Նախաբանի դրույթները իմպերատիվությամբ են օժտված և անկախ աղբյուր է հանդիսանում այն նորմերի համար, որոնք անմիջականորեն Սահմանադրությամբ նախատեսված չեն, սակայն բխում են Նախաբանից:

Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2013 թվականի դեկտեմբերի 5-ի որոշմամբ բանաձևում է նախաբանի սահմանադրական «կրեդոն».
«Նախաբանի նպատակը կայանում է ոչ միայն իրավունքների երաշխավորման կամ իրավական փաստարկների առաջ բերման, այլ նաև հասարակության ֆունդամենտալ արժեքների հաստատման մեջ»:

Այնուամենայնիվ, Դատարանի դիրքորոշումների մեջ առկա է ակներև հակասություն. մի կողմից որոշման մեջ նշվում է, որ «Սահմանադրության նորմերը, որոնք արտացոլված են Անկախության մասին հռչակագրի մեջ, չեն կարող չհամապատասխանել... Հռչակագրի սահմաններին: ... Լինելով Մոլդովայի Հանրապետության պետական սրտեղծ ակտ՝ Հռչակագիրը չի կարող ենթարկվել որևէ փոփոխությունների կամ լրացումների: ... Օժտված է «անխախտելի կլաուզուլա»-ի կարգավիճակով, քանի որ կանխորոշում է քաղաքական համակարգի սահմանադրական ինքնությունը: Վերջինիս սկզբունքների փոփոխությունը կնշանակեր սույն ինքնության ոչնչացում»¹:

¹ Տե՛ս նույն տեղում՝ կետ 88, էջ 18:

Դատարանը գտնում է, որ Հոչակագիրն ի սկզբանե սահմանադրական բլոկի անձեռնմխելի տարր է և օրենսդիրը չի կարող ընդունել որևիցե մի դրույթ, որը կհակասի Հոչակագրին:

Միևնույն ժամանակ, Դատարանը հավասարեցնում է Սահմանադրության և հոչակագրի իրավաբանական ուժը՝ պնդելով, որ քանի որ Սահմանադրությունը արտացոլում և երաշխավորում է հոչակագրային արժեքները՝ նրանք պետք է դիտարկվեն որպես միաստիճան նորմեր, որոնց միջև առաջացող հակասությունները պետք է լուծվեն նորմերի մեկնաբանման միջոցով: Սակայն, եզրափակիչ մասում Դատարանը, վերջնական գնահատական տալիս, եզրափակում է՝ նշելով. «Անկախության մասին հոչակագրի և Սահմանադրության տեքստերի միջև հակասություն առաջանալու դեպքում պետք է գերակայի Անկախության մասին հոչակագիրը»:

Ինչպես նաև, Բարձր դատարանը մատնանշում է հոչակագրի իրավական անձեռնմխելիությունը՝ բացառելով վերջինիս փոփոխման որևէ հնարավորություն:

Միևնույն ժամանակ հետաքրքրական է այն, որ Մոլդովայի անկախության մասին հոչակագիրն ընդունվել է օրենքի տեսքով, ինչը՝ ըստ Մոլդովայի սահմանադրական դատարանի 2013 թ.-ի դեկտեմբերի 5-ի որոշման՝ արված էր սույն ակտին պետական իշխանության մարմնի կայացրած պաշտոնական ակտի իրավաբանական ուժով օժտելու, ինչպես նաև միջազգային ճանաչման համար: Գտնում ենք, որ Դատարանի դիրքորոշումներում առկա է հակասություն. մի կողմից առաջ է քաշում հոչակագրի անձեռնմխելիությունը, անփոփոխելիությունը և մատնանշում վերջինիս վերօրենսդրական, վերպետական բնույթը, մյուս կողմից՝ արդարացնում է հոչակագրի՝ օրենքի ձևով կաղապարումը՝ կելզենյան բուրգի մեջ այն «տեղավորելու» համար, ինչի կարիքը չկա, քանի որ հոչակագրի իրավաբանական ուժով օժտված լինելն օբյեկտիվ իրականություն է՝ անկախ այն հանգամանքից՝ ունի պոզիտիվ իրավունքին բնորոշ իրավական ակտի ձև, թե ոչ:

Գտնում ենք, որ նման մոտեցումը հղի է իրավունքի անհարկի պոզիտիվիզացմամբ: Անկախության պետականաստեղծ հոչակագիրն իր իրավաստեղծագործական և իրավաձևավորիչ պոտենցիալի շնորհիվ՝ ձևական-իրավաբանական մեթոդիկայի տեսանկյունից իրավաբանական ուժով օժտվելու կարիք չունի: Այս առումով նույնպես Դատարանի

դիրքորոշումներում առկա է հակաձուլություն: Հռչակագիրն իր համընդգրկուն, պետականաձևտեղծ և իրավաձևավորիչ բնույթի շնորհիվ չի տեղավորվում իրավական ակտերի Կելզենյան բուրգի տրամաբանության մեջ: Եվ, առհավարակ, նմանաբնույթ իրավունքի աղբյուրների բնույթը չպետք է արհեստականորեն ձախմանափակել՝ կաղապարելով վերջինների՝ ժամանակի և տարածության մեջ պետության իրավաքաղաքական կյանքում զարգացման և ինքնադրձևորվելու պոտենցիալը: Մեր խորին համոզմամբ՝ նման մոտեցումն ավելորդ պոզիտիվիզմի դրձևորում է:

Դատարանը ձախմանադրական բլոկի նորմերի փոխկապակցված մեկնաբանմամբ ուղղակիորեն կոլիզիոն կանոն է ձախմանել, որը համապատաձխանում է «Lex superior» կոլիզիոն կանոնի տրամաբանությանը: Սրանով իձկ Բարձր դատարանը հաձտատում է, որ Անկախության հռչակագրի պետականահենք նշանակություն ունեցող նորմերը իրավական համակարգում ավելի բարձր ուժով են օժտված, քան օրենձդրության մնացյալ բաղադրիչները, այդ թվում՝ Սահմանադրությունը և վերջինիձ նախաբանը:

Եզրահանգում: Այձպիձով, հետխորհրդային հանրապետությունների Սահմանադրական դատարաններն իրենց մի շարք որոշումներում հձտակ արտահայտում են այն դիրքորոշումը, որ անկախության հռչակագրերը հանդիձանում են ձախմանադրական իրավունքի լիակատար աղբյուր և շնորհիվ իրենց վերձախմանադրական պետականահաձտատ էության՝ իրենցում պարունակվող հիմնարար ձկզբունքներն ու արժեքները գերակայում են պետական քաղաքականության թե՛ ներքին, թե՛ արտաքին աձպարեզներում:

Օգտագորձված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. Հայաձտանի անկախության մաձին հռչակագիր/ 23.08.1990 թ. : URL: <https://www.gov.am/am/independence/>
2. «Հայաստանի անկախության մախն» հռչակագրին համապատասխան ընդունված օրենսդրական ակտերի մախն» սահմանադրական օրենք, 10. 12. 1990 թ. : URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=71>
3. Հայաձտանի Հանրապետության ձախմանադրական դատարանի որոշումը «Հայաձտանի Հանրապետության Ազգային ժողովի

պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Ձախմանադրական օրենքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ և 7-րդ մասերի, 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4.2-րդ կետի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով, 29 ապրիլի 2021 թ.: <https://www.concourt.am/decision/decisions/sdv-1590.pdf>

4. 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշման վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Վ.Մ. Գրիգորյանի (համընկնող) հատուկ կարծիքը:

URL: https://concourt.am/pdf/uploads/6206579b809b2_sdv-1590-grigoryan.pdf

5. Постановление Конституционного Суда Республики Молдова от 5 декабря 2013 года.

URL: <https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ru?tip=hotariri&docid=476&l=ru>

6. **Авакьян С.А.** Конституционное право России: Учебный курс. - В 2 т. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма-ИНФРА-М., 2010. - Т. 1. - С. 76-77.

7. **Баглай М.В.** Конституционное право Российской Федерации: учебник. - М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. - С. 38.

8. **Винников А.Ю.** «К вопросу о правовых основаниях классификации деклараций».

URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-pravovyh-osnovaniyah-klassifikatsii-deklaratsiy>

9. **Гамбарян А.С.** «Декларация о независимости Армении: непроходимая гарантия охраны государственности» // Юридический аналитический журнал. – 2020. - 15(2). - С. 39.

10. **Логвинова И.В.** «О политико-юридическом значении деклараций»,

URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-politiko-yuridicheskom-znachenii-deklaratsiy>